

Digitālo resursu izmantošana Latvijas pēckara pretošanās vēstures mācīšanā

Rekomendācijas vēstures un sociālo zinību skolotājiem

Latviešu valodā pieejamie digitālie resursi sniedz Latvijas vēstures un sociālo zinību skolotājiem iespēju padziļināti aplūkot pretošanos padomju varai Latvijā laika posmā no 1945. līdz 1985. gadam. Tie palīdz skolēniem ieraudzīt pretošanos ne tikai kā bruņotu vai atklāti politisku rīcību, bet arī kā opozicionāru ikdienas prakšu kopumu, kas caurstrāvoja ikdienas izvēles, kultūru, valodu, ticību un atmiņu padomju okupācijas režīma apstākļos. Digitālo resursu izmantošana ļauj veidot niansētu izpratni par nebrīvas sabiedrības rīcību, izvairoties no vienkāršota dalījuma “varoņos” un “kolaborantos”.

Uzticamas un mūsdienu vēstures zinātnē balstītas zināšanas par dažādām pretestības formām ir pieejamas *Latvijas Nacionālās enciklopēdijas* vietnē (<https://enciklopedija.lv>), kas tiek nepārtraukti papildināta ar jauniem šķirklīem. Enciklopedija.lv piedāvā daudzus saturiski bagātīgus šķirkļus, kas sniedz skolēniem un skolotājiem uzticamu kontekstu par pretošanos Padomju okupācijas režīmam un ar to saistītajiem vēsturiskajiem procesiem. Enciklopēdijā ir pieejami šķirklī, kas raksturo Padomju okupāciju Latvijā (1940–1941; 1944–1991) un tās politisko, sociālo un represīvo raksturu, kas palīdz saprast, kāpēc sabiedrībā veidojās gan atklātas, gan netiešas pretošanās formas. Šķirklī par konkrētiem pretestības notikumiem, latviešu disidentiem un radošās inteliģences pārstāvjiem ir noderīgs palīgmateriāls, kas atsedz padomju okupācijas politikas mehānismu Latvijā, palīdzot sasaistīt strukturālo vēsturi ar konkrētām personībām un notikumiem.

Latvijas sabiedriskā medija portāla sadaļa “Vēsture” (<https://www.lsm.lv/dzive-stils/vesture/>) piedāvā daudzveidīgu digitālo resursu klāstu, kas ir īpaši noderīgs, mācot par pretestību padomju okupācijas režīmam un tās daudzajām izpausmēm. Šajā sadaļā apkopoti gan televīzijas un radio raidījumi (piemēram, “Atslēgas”, “Šīs dienas acīm”, “Tas notika šeit”), gan LSM žurnālistu un Latvijas vēstures pētnieku veidotas oriģinālpublikācijas, kas balstītas arhīvu

materiālos, mutvārdu vēsturē un jaunākajos pētījumos. Būtiska daļa satura pievēršas tieši 20. gadsimta otrajai pusei, ļaujot ielūkoties 60. un 70. gados nostiprinātajās opozicionārajās praksēs – inteliģences pretestībā, disidentu darbībā, reliģiskajā dzīvē, kā arī ikdienas stratēģijās, ar kuru palīdzību indivīdi un dažādas interešu kopas saglabāja autonomiju un nacionālās identitātes apziņu padomju režīma apstākļos. LSM “Vēsture” materiāli izceļas ar pieejamu, bet akadēmiski korektu izklāstu, bagātīgu vizuālo un audiālo noformējumu, kā arī spēju savienot personiskos dzīvesstāstus un lokālo vēsturi ar plašāku politisko un sociālo laikmeta kontekstu, tādējādi padarot tos par vērtīgu palīgmateriālu gan stundu ievadam, gan padziļinātām diskusijām par pretestības formām un to nozīmi Latvijas vēsturē.

Nozīmīgu pamatu veido dažādu Latvijas atmiņu institūciju un arhīvu digitālie resursi. Latvijas Valsts arhīva interneta vietne (<https://www.lvarhivs.gov.lv>) piedāvā vērtīgus digitālos resursus par pēckara pretestību padomju okupācijas režīmam, kas būs īpaši noderīgi padziļinātai šīs vēstures apguvei, ļaujot strādāt ar autentiskiem primārajiem avotiem. Vietnes sadaļā “Digitālās publikācijas” pieejami tematiski apkopoti arhīvu materiāli un dokumentu izdevumi, kas sniedz strukturētu ieskatu nacionālo partizānu darbībā, represijās, drošības iestāžu darbības mehānismos un sabiedrības attiecībās ar varu pēckara gados. Savukārt sadaļā “Dokumentu kopas” skolotāji un skolēni var atrast atlasītus dokumentu fragmentus, kas ir piemēroti avotu kritikas, interpretācijas un diskusiju uzdevumiem, analizējot gan atklātas, gan ikdienas pretošanās formas. Nozīmīgu izglītojošu pienesumu sniedz arī LVA interneta vietnes sadaļa “Izstādes”, kurā aplūkojamas vairākas virtuālās izstādes, kas veltītas pēckara pretestībai un piedāvā skolēniem vizuāli un naratīvi saistošu veidu, kā izprast pretestības vēsturi. Kopumā LVA digitālie resursi palīdz ieraudzīt pēckara pretestību ne tikai kā vēsturisku faktu kopumu, bet kā dzīvu un daudzslāņainu pieredzi, vienlaikus attīstot kritisko domāšanu un prasmi strādāt ar vēsturiskiem avotiem.

Latvijas Nacionālā vēstures muzeja digitālo resursu krātuve “eMuzejs” (<https://emuzejs.lnvm.lv/info/par-emuzejs-lnvm-lv>) piedāvā audiovizuālos resursus, kas var būt noderīgs palīgmateriāls pēckara pretestības vēstures izzināšanai un skolēnu pētniecisko prasmju attīstīšanai. LNVM digitālajā vidē pieejamie artefakti palīdz skolēniem sasaistīt konkrētus priekšmetus, dokumentus un liecības ar plašākiem vēsturiskiem pretošanās procesiem. Īpaši vērtīgs papildinājums ir LNVM YouTube kanāls (@LNVMuzejs), kurā muzeja filiāle Latvijas Tautas

frontes muzejs regulāri publicē izglītojošus video, lekcijas un diskusijas par pretošanos vēlinajā padomju periodā, pilsoniskās aktivitātes formām, neformālajām kustībām un nacionālās atmodas sākotni 20. gadsimta 80. gados. Šie materiāli ļauj skolēniem pētīt, kā opozicionāras prakses pakāpeniski pārauga organizētā sabiedriskā kustībā, vienlaikus sniedzot iespēju trenēt analītiskās prasmes, salīdzinot mutvārdu liecības, publiskās diskusijas un muzeja interpretācijas par pretošanos un sabiedrības mobilizāciju padomju režīma norieta posmā.

Latvijas Nacionālais mākslas muzejs interneta vietne (<https://lnmm.gov.lv>) arī piedāvā nozīmīgus digitālos resursus, kas ļauj paplašināt skolēnu izpratni par latviešu radošās inteliģences pretošanos padomju režīma ideoloģiskajam diktātam, īpaši uzsverot mākslu kā netiešas, simboliskas un estētiskas pretestības formu. Vietnes sadaļā "Tiešsaistē" pieejamie audiovizuālie materiāli – audio komentāri, mākslinieku intervijas un tematiskas lekcijas un diskusijas – fokusētā veidā izgaismo mākslinieciskās brīvības meklējumus un ierobežojumus padomju okupācijas laikā, atklājot, kā vizuālajā mākslā tika izmantotas metaforas, alegorijas un formāli eksperimenti, lai apietu cenzūru un saglabātu radošo autonomiju. Šie resursi sniedz skolēnam iespēju attīstīt analītiskās prasmes, salīdzinot mākslas darbus, autoru izteikumus un muzeja interpretācijas par mākslas un varas attiecībām nedemokrātiska režīma apstākļos.

Latvijas Okupācijas muzejs digitālajā vidē piedāvā skolām piemērotus materiālus (<https://okupacijasmuzejs.lv/lv/skolam/macibu-materiali>). LOM interneta vietnes sadaļā "Skolām" ir pieejami gan pedagogiem, gan skolēniem noderīgi resursi. Savukārt muzeja YouTube kanāls (@occupationmuseum) piedāvā bagātīgu videomateriālu klāstu, kas ir tiešā veidā izmantojams Latvijas pretošanās vēstures mācīšanā. Piemēram, raidierakstu sērijā "Kas tad bija?" ir iekļauti izglītojoši stāsti par sabiedrības ikdienu un pretestību dažādos laikposmos. Tāpat YouTube vietnē pieejamas arī liecības un kolokviju ieraksti par notikumiem un fenomeniem, kas veidojuši vietējo pretošanās pieredzi. Šis materiāls aptver gan bruņotās, gan nevardarbīgās pretestības pieredzi. LOM apkopotie digitālie resursi būs ir īpaši piemēroti diskusijām par individuālu rīcību un morālajām izvēlēm padomju sistēmā.

Militārā mantojuma tūrisma portāls (<https://militaryheritagetourism.info>) piedāvā plašu un saturiski bagātu maršrutu klāstu, kas ļauj skolēniem un skolotājiem iepazīt dažādas pretestības vēstures epizodes Latvijā, sasaistot vēsturiskās zināšanas ar konkrētām vietām un pieredzi Latvijas

atceres ainavā. Portālā pieejami tādi tematiskie maršruti kā “Kurelieši: par Latviju pret svešām okupācijas varām”, “Bēgļu laivas no Kurzemes piekrastes uz Zviedriju”, “Bruņotā pretošanās padomju okupācijas varai Sēlijā”, “Pretošanās padomju okupācijas varai Zemgalē” un “No Atmodas līdz Latvijas neatkarības atjaunošanai”, kas izgaismo dažādas pretošanās formas – no militāras cīņas un pagrīdes kustībām līdz pilsoniskai nepakļaušanās praksei un politiskai mobilizācijai vēlīnajā padomju periodā. Katru no maršrutiem papildina Latvijas sabiedriskā medija portālā publicēts tests, ar kuru skolēni var pārbaudīt savas zināšanas par konkrēto tēmu. Šie pretošanās vēstures maršruti ir izstrādāti Valsts pētījumu programmas projekta “Neatkarības arheoloģija: jaunas pieejas nacionālās pretestības vēsturei Latvijā” ietvaros, balstoties jaunākajos pētījumos un starpdisciplinārā skatījumā. Portālā iespējams lasīt detalizētus vietu un notikumu aprakstus, iepazīt saistītos atmiņu stāstus, aplūkot vēsturiskas un mūsdienu fotogrāfijas, kā arī atrast informāciju par tūrisma pakalpojumiem un praktiskus ceļojumu maršrutu ieteikumus. Īpaši vērtīgi ir tas, ka portāls apkopo ziņas arī par mazāk zināmām un retāk apmeklētām, tomēr vēsturiski nozīmīgām atmiņu vietām, kurām ir būtiska loma pretošanās vēstures kontekstā. Portālā piedāvātie digitālie resursi var arī noderēt, plānojot ar skolēniem izglītojošas ekskursijas, mācību braucienus vai projektu darbus, kuros vēsture tiek apgūta ārpus klases telpas, tiešā saskarē ar vēsturisko vidi.

Lokālās pretošanās vēstures iepazīšanai var noderēt arī *Nacionālās pretošanās kustības pieminekļu karte* (<https://latvijaspieminekli.lv/nacionala-pretosanas-kustiba>), kuras autors ir vēstures skolotājs Roberts Ķipurs. Vietnes mērķis ir radīt Latvijas vēstures interesentiem, tūristiem, skolēniem un Latvijas viesiem viegli lietojamu, pārskatāmu un regulāri papildināmu vēstures pieminekļu katalogu, kas apkopo ar nacionālo pretošanās kustību saistītās piemiņas vietas visā Latvijā. Digitālajā kartē apvienota informācija par dažāda veida pieminekļiem, piemiņas zīmēm un atceres vietām, sniedzot īsus, bet informatīvus aprakstus par to vēsturisko nozīmi un kontekstu, kā arī palīdzot lietotājiem orientēties Latvijas vēsturiskajā ainavā. Šī karte arī ir izstrādāta VPP projekta “Neatkarības arheoloģija: jaunas pieejas nacionālās pretestības vēsturei Latvijā” ietvaros.

Latvijas Nacionālo partizānu apvienības interneta vietne (<https://www.lnpa.lv/>) piedāvā saturiski bagātīgus digitālos resursus par nacionālo bruņoto pretošanos Latvijā Otrā pasaules kara

laikā un pēckara periodā, kas ir vērtīgs palīgmateriāls vēstures un sociālo zinību mācīšanā. Vietnē apkopotas gan zinātniskas un populārzinātniskas publikācijas par nacionālo partizānu kustības rašanos, darbību, reģionālajām īpatnībām un vēsturisko nozīmi, gan arī raksti par atsevišķām personībām, kaujām, slēpņiem un represiju mehānismiem, kas ļauj skolēniem izprast bruņoto pretošanos kā organizētu, bet vienlaikus ļoti fragmentētu un lokāli balstītu parādību. Vietnē pieejami arī audiovizuālie materiāli – dokumentālās filmas fragmenti, intervijas, piemiņas pasākumu ieraksti un video stāstījumi par partizānu dzīvi un cīņu –, kas palīdz vēsturi uztvert caur personiskām pieredzēm un vizuāliem piemēriem. Šo materiālu kombinācija ļauj skolotājiem elastīgi savienot faktoloģisku informāciju ar emocionāli spēcīgu saturu.